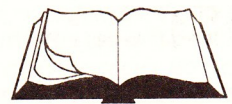

מִי הָיָה הַיּוֹם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ה')

גליון 215

תמוז תשע"א

מדיני תפנית י"ז תמוז, ומדיני בין המצרים

ומהלכות קריעה במקום המקדש

ההלכות נפרצו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דונר שליט"א – רב ביהמ"ג "דברי שיר" ב"ב

צום י"ז בתמוז

ליל הצום

בליל שבעה עשר בתמוז מותר לאכול ולשתות. חובת הצום מתחילה מעלות השחר (ש"ע ס' תקי"ג ס"ב). אם הלך לישון בליל התענית, אסור לו לאכול - אפילו קם לפני עלות השחר - אא"כ התנה לפני השינה שיאכל לאחר שיקום, אבל לשתות מותר, אפילו לא התנה על כך. ולכתחילה ראוי להחמיר ולהתנות גם על שתיה (ש"ע ס' תקס"ד ומשנ"ב ס"ק ו').

ואם עבר ואכל לפני עלות השחר כי לא התנה על כך לפני שנתו לא הפסיד תפילת "ענוני". וכן מותר לעלות לתורה ולישא כפיו ולהיות ש"ץ (ע"י "שבט הקהתי" ח"א סי' ק"פ).

מחצי שעה לפני עלות השחר, אסור להתחיל לאכול יותר מכביצה פת (משנ"ב ס' פ"ט ס"ק כ"ז), פירות ושתייה או תבשיל מחמשת מיני דגן מותר אפילו הרבה, ובלבד שלא יקבע סעודה על תבשיל (סי' רל"ב ס"ק ל"ד), ובשעת הדחק יש להקל אם אין זה מספיק לו לצורך התענית ("יתשובות והנהגות" ח"ב סי' ת"ד).

התרחץ

מותר לרחוץ אפילו את כל הגוף בתענית (ש"ע סימן תקי"ג ס"ב). אך נוהגים להחמיר שלא לרחוץ את כל גופו במים חמים. (שעה"צ שם ס"ק ח').

קטנים

קטנים אינם חייבים לצום אך אם יש בהם דעת להתאבל, ראוי לחנכם שיאכלו רק מאכל פשוט, כדי שיתאבלו עם הציבור (משנ"ב ס' תקי"ג ס"ק ה').

שכח - ואכל או ברך על אוכל

אם טעה ושכח שהיום צום ואכל, אסור לו להמשיך לאכול, שמי שאכל שום יחזור ויאכל שום: (משנ"ב ס' תקמ"ט ס"ק ג') אם כבר ברך על דבר מאכל - אסור לו לאכול ממנו, אלא יאמר מיד "ברוך שם וגו'" ("שערי תשובה" ס' תקס"ח ס"ק א').

מי שבטעות אכל או שתה ביום התענית צריך לגמור התענית וא"צ להתענות ביום אחר, אא"כ כוונתו לכפרה (וכן איתא במהרי"ל ש' צעירה לאחד להתענות אח"כ לכפרה), (משנ"ב ס' תקס"ח ס"ק ח').

חזרה בתשובה

חייב כל איש לשום אל לבו ביום התענית ולפשפש במעשיו ולשוב בתשובה, כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה, וכן אותם אנשים ההולכים בטיול ובדברים בטלים, תפסו הטפל והניחו העיקר (משנ"ב ס' תקמ"ט ס"ק א').

תניית צדקה

נוהגים לתת צדקה במנחה ביום תענית, כדאיתא בגמ' (ברכות ו'). אגרא בתעניתא צדקתא. ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב (משנ"ב ס' תקס"ו ס"ק י"ב בשם אליה רבה).

ש"ץ - מי שלא תמלא זקנו

בתענית ציבור, לא יהא ש"ץ אלא מי שנתמלא זקנו, ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור (משנ"ב ס' נ"ג ס"ק כ"ב). אולם בישיבות לצעירים לא צריכים להזהיר, שהרמ"ם או המשגיח יהיו ש"ץ. כי מאחר וכולם צעירים, לא שייך בזה כבוד הציבור, וגם הבחורים יכולים להיות ש"ץ (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

כהן שאינו צם

כהן שאינו צם אינו יכול לישא כפיו במנחה ("לוח א"י" צום גדליה, בשם הפמ"ג, וכ"ה ב"מחזיק ברכה" קונטרס אחרון ס' קכ"ט ס"ק א', הגר"ח קניבסקי שליט"א), ויש סוברים שיכול לישא כפיו ("מקור חיים" ס' קכ"ז סעיף ה', וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

ברכת כהנים בתענית ציבור במנחה גדולה

שאלה: בני ספרד נוהגים לישא כפיהם בתענית ציבור רק במנחה קטנה (ע"י שו"ע ס' קכ"ט), והרבה מבני אשכנז נוהגים לישא כפיהם אפילו במנחה גדולה ("חזון איש" ס' כ'), האם בן אשכנז יכול לישא

כפיו במנחה גדולה במנין שרובו בני ספרד?
תשובה: לדעת "חזון איש" אין כאן מחלוקת, וסבר שזה גופא כוונת השו"ע שגם לבני ספרד הדין הוא כן, ולכן עכ"פ בן אשכנז יכול לישא כפיו במנחה גדולה, אפילו במנין שרובו בני ספרד (הגר"י קרליץ שליט"א).

קריאת התורה ותפילה לאחר השקיעה

אם אירע ונתאחרו ציבור בתפילת מנחה עד אחר השקיעה, יש סוברים דבכל זאת יש להם לקרות בתורה פרשת "ויחל" ולומר "ענוני" בשמו"ע (שו"ת "דברי יהושע", להגרי"מ אהרנברג זצ"ל ח"ג יו"ד ס' ס"ג). ויש אומרים שלא להתפלל כלל לאחר השקיעה אפילו בדיעבד שנתאחרו, (וכן הורה החזו"א זצ"ל, "ארחות רבינו" ח"ג ע"מ רכ"ה ע"ש), וע"י משנ"ב ס' רל"ג ס"ק י"ד דבדיעבד ושעת הדחק גדול יש להקל עד רבע שעה קודם צאה"כ.

מדיני בין המצרים

כל דיני בין המצרים מתחילים כבר בליל י"ז בתמוז (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, בעל "שבט הלוי" שליט"א).

תוכן האבילות

כל הלכות האבילות שנוהגים בבין המצרים ומר"ח עד לאחר ת"ב יסודם הוא להרגיש חורבן בית המקדש ולהצטער עליו. סיפר לי אבדך ששמע מהור"ו, שכאשר היו קטנים נהגו לא לאכול בשר ויין כל ימי בין המצרים (כדעה השלישית בשו"ע ס' תקנ"א ט'), חוץ משבת שאכלו רק כזית בשר יבש, משום שהיו שבורים ובלי מצב רוח ולא היה להם כלל חשק לאכול בשר, רק אכלו כזית אחד כדי לכבד את השבת. עוד סיפרו שבערב ת"ב היו ממש בכיות בבית, שדיברו וחשבו רק על החורבן.

יש אנשים שכל ימי בין המצרים לא מכניסים גלידה לביתם, מכיון שאלו ימים של צער! וזה התוכן של דיני האבילות, שכל אחד צריך להרגיש בעצמו ולהשתתף בצערן של הקב"ה. וכמבואר בגמרא (ברכות ג'). שהקב"ה מצטער כל יום ואומר: אוי לי שהחרבתי את ביתי והגלית את בני, ע"י שם.

שמחות ושירה

האשכנזים נוהגין שלא לעשות נישואין מ"ז בתמוז ואילך (רמ"א ס' תקנ"א סעיף ב'), אבל אם עושים נישואין בט"ז בתמוז ביום מותר להמשיך את הסעודה והריקודים בליל י"ז בתמוז כרגיל (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"א תשי"ח וכו' וכו' "רבבות אפרים" ס' שע"ה, "ארחות רבינו" ח"ב ע"מ קכ"ח), וכן נוהגים הרבה בזמננו מכיון שיש ב"ה שפע של חתונות וחוסר באולמות, ומעיקר הדין מספיק שהחופה והיחוד יהיו לפני השקיעה, וממילא חל חיוב סעודה ושמחת חתן (הגר"י קרליץ שליט"א).

י"א שאין נכון כ"כ לעשות סעודת שבע ברכות בליל י"ז בתמוז, ואם עושים ישנו קצת מרגילותם, אבל במוצאי י"ז בתמוז ושאר ימי בין המצרים עושים כרגיל ("הליכות שלמה" מועדים פ"ח סק"ח), אבל אין לנגן בכלי זמר בין בליל י"ז בתמוז בין בשאר הימים, ולכתחילה יש להחמיר ולקיימה ללא ריקודים ומחולות, וללא "שמחה יתרה" אלא בשירה (שו"ת "שבט הלוי" ח"ג סו"ס קנ"ז, וכן ב"ארחות רבינו" ח"ב מובא שמרן הסטייפלער זצ"ל הורה כך בשמחת "שבע ברכות" שנערכה לאחר י"ז בתמוז).

בני ספרד נוהגים לעשות נישואין עד ר"ח אב (שו"ע ס' תקנ"א סעיף ב'), ומותרים לעשות סעודת שבע ברכות כרגיל אף לאחר ר"ח אב עם בשר ויין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב (ע"י שו"ע ורמ"א שם סעיף י').

בן ספרד שעושה נישואין בבין המצרים, י"א דמותר לבן אשכנז להשתתף, כיון שהחתן עושה לפי מנהגו, אבל ירקוד פחות מהרגלו (הגרי"ש אלישיב זצ"ל), וי"א דאסור לבן אשכנז להשתתף בו (הגר"י קרליץ שליט"א).

בן אשכנז רשאי לנגן בשמחת נישואין של בן ספרד לאחר י"ז בתמוז עד

03-6197674

אנא קרעו את קרעית התפילין

ר"ח אב, אם זו פרנסתו ("ביאור הלכה" ריש סי' תקנ"א בשם פמ"ג).
◀ חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה חייבים להתענות, דאיתא אבילות דרבים ודחו רגל דרבנן, ועוד ביחיד מקרא מלא דיבר הכתוב (תהילים קל"ז, ו'): "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" ("ביאור הלכה" ריש סי' תקמ"ט בשם ריטב"א).

◀ חתן וכלה שמתחננים ביום ט"ז בתמוז ערב התענית יתענה ביום חופתו וגם ביום התענית ("אגרות משה" או"ח ח"א סי' קס"ז), ואם אין בכוחם להתענות בשניהם יתענו רק בתענית ציבור, ועכ"פ יתענו ביום חופתם כמה שעות אם אפשר.

◀ כשיש חתן בביהכ"נ אומרים סליחות עד הרחמים והסליחות (כן המנהג ברוב המקומות, ועיי' משנ"ב סי' קל"א ס"ק כ"ז כ"ח), אבל החתן עצמו אינו אומר סליחות כלל (שע"ת סי' קל"א ו"לוח א"י" חודש חשוון), ואומרים "אבינו מלכנו" ("ערוך השולחן" סי' קל"א סעיף י"ז).

◀ החתן והכלה אסורים בכל איסורי בין המצרים ולכן אסור לגלח בימים אלו ולא לשמוע ניגונים בכלי שיר.

◀ חתן בשבעת ימי המשתה ההולך לכותל, דעת רוב הפוסקים דפטור מקריעה (מהרי"ל הל' שמחות, כנה"ג, "שדי חמד" אבילות סי' רט"ו, שו"ת "זרע אמת", חכמ"א כלל קנ"ד סי' ד, והגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).

◀ גם לפי מנהג האשכנזים עורכים סעודת אירוסין.

◀ ריקודים ומחולות אסורים מ"ז בתמוז ואילך, אפילו בסעודת אירוסין (משנ"ב סי' ט"ז).

◀ נוהגים שלא לשמוע שירה ונגינה מקלטות (קסטות), אפילו שירי רגש, ואפילו שירים על חורבן ביהמ"ק אפילו בלא תזמורת (הגר"ש אלישיב זצ"ל, בעל "שבט הלוי" שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א). גם לבני ספרד שנוהגין נישואין עד ר"ח, שלא במקום מצווה נוהגין שלא לשמוע מוסיקה ("כף החיים").

◀ אפילו בציבור מותר לשיר בפה (כגון בעת "סנטוחה" בשיבה), ומי"מ ימעט בשירה (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ מותר לעשות בר מצוה בבין המצרים ויש לשיר רק בפה בלי תזמורת (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ בקידוש לבנה מותר לרקוד ולשיר "טובים מאורות" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

תספורת

האשכנזים מחמירים שלא להסתפר מ"ז בתמוז, והספרדים מחמירים רק בשבוע שבו חל תשעה באב. (שו"ע סי' תקנ"א סי' ג, רמ"א סי' ד).

◀ האיש והאשה שווים באיסור זה, אך לאשה הצריכה לצורך כיסוי הראש – מותר (משנ"ב סי' ע"ט).

◀ תספורת לילד בגיל שלוש אסורה בשלושת השבועות, ואף כמה שערות בודדות כמו שנוהגים שהרב גוזר לילד אסור (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

◀ במקום שיש מנהג שהמתגלח בג' שבועות אינו מקבל עליה, אף אם אין שם אלא כהן אחד אין לקרותו לעליה, ועדיף שיצא מבית הכנסת בשעת הקריאה ("שבט הלוי" ח"ט תשי"א קל"א).

תספורת לבני ספרד בישיבות אשכנזיות

◀ **שאלה:** בני ישיבות ספרדיים שאיסור תספורת אצלם נהוג רק בטי' הימים, הלומדים בישיבות אשכנזיות, האם מותרים להסתפר בשלושת השבועות?

תשובה: יש סוברים שמותר להם להסתפר ואין בזה משום "לא תתגודדו", כיון שידועים בזה דעות המחבר והרמ"א (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל, "הליכות שלמה" פרק י"ד אות ו'), ויש סוברים דמן הראוי שינהגו כמנהג המקום, לא להסתפר ולהתגלח בשלושת השבועות, וכן אם באמצע בין המצרים נוסע לביתו ואח"כ חוזר לישיבה לא יסתפר בביתו (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

קציצת צפרניים

◀ מותר לקצוץ צפרניים עד השבוע שחל בו תשעה באב (עי' משנ"ב סי' כ, שפליגי רק בשבוע שחל בו תשעה באב).

רחיצה ומקום סכנה

◀ מותר להתרחץ בים ובבריכה עד ר"ח אב, וגם מי שלא היה בים עד כה יכול להתרחץ בים אחר י"ז בתמוז, אלא שיש להיזהר ביותר שלא להיכנס למקום סכנה (בעל "שבט הלוי" שליט"א). וכן יש להיזהר בימים אלו מללכת למקום סכנה).

◀ וכן כל טיפול רפואי (שיש בו סכנה) שאינו צריך לעשותו דוקא בג' שבועות ראוי לדחותו לאחר תשעה באב (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

ברכת שהחינו

◀ טוב שלא לברך ברכת "שהחינו" בימי "בין המצרים" על פרי או מלבוש, אבל מברכים על מצוות כגון: מילה ופדיון הבן (שו"ע ש"ה סי' י"ז).

◀ בשבת אין להחמיר בזה, ובר"ח אב הדין כמו בשבת (משנ"ב סי' צ"ח, ושע"צ שם).

◀ על הולדת בת בימי "בין המצרים" ודאי מברך "שהחינו" (בעל "שבט הלוי" שליט"א).

◀ פרי חדש שאי אפשר לשומרו עד שבת מפני שיתקלקל – אפשר לברך עליו "שהחינו" ולאכול (משנ"ב סי' ק"א) וכן חולה שנוקק לפני חדש רשאי לאכול, אבל לא לברך עליו "שהחינו" (שם סי' צ"ט).

◀ כלי שקונים לצורך המשפחה (כגון מזגן) שמברכים עליו ברכת "הטוב והמטיב" מותר לברך בימים אלו (שו"ת "אגרות משה", "מבית לוי" ח"ג עמ' כ"ב).

◀ בגדים או חפצים שאין מברכים עליהם "שהחינו" בשעת הקנייה אלא בשעת הלבישה או תחילת שימוש (מאמר מרדכי" סי' רכ"ג סעיף ה', "בן איש חי" פרשת ראה סעיף א'), מותר לקנותם עד ר"ח אב, אם ישתמש בהם רק אחרי תשעה באב (הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א).

קריעה בראיית מקום המקדש

(הלכות קריעה, מהגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ גדר ראיית מקום המקדש, היא, ראיית המקום והמסגד שבנו עליו הישמעאלים, אך אין צריך לראות את רצפת הר הבית או העזרה דוקא.

◀ סומא המגיע לירושלים ולמקום המקדש, הגם שיועד כי עומד הוא במקום החורבן אינו חייב לקרוע.

◀ אין לסמוך להפקיר בגדיו בפני שלושה כדי להיפטר מחיוב קריעת הבגדים (שהרי גם בגד שאול קורעים, כשארין קפידא מהבעלים, הגר"ח קניבסקי שליט"א).

◀ אבל יכול להקנות בגדיו לאחר בקנין סודר, וחברו שקנה הבגדים יאמר לו בפירוש שאינו מניחו לקרוע את בגדיו.

◀ אך הדרך הנכונה היא שלא להפקיע עצמו מן המצווה אלא ילבש בגד ישן ויקרענו.

◀ יש שהקלו שלא לקרוע בערב שבת אחר חצות, ואין הדעת נוחה מלהקל בזה. גם בר"ח - אף שאין אומרים בו תחנון חייבים לקרוע. (ויש סוברים בערב שבת לאחר חצות ובערב יו"ט המנהג עפ"י גדולי ירושלים שאין צריך לקרוע. ספר "עיר הקודש והמקדש" ח"ג פ' י"ז סעיף ה', ובשו"ת "בצל החכמה" ח"ה סי' י"ב).

◀ מי שראה את מקום החורבן בשבת, אינו חייב לקרוע אח"כ במוצאי שבת, והוא מנהג זקני ירושלים משנות דור, שאם עברו שלושים יום שלא ראו את מקום המקדש היו הולכים בשבת לכותל. (וכ"כ בשו"ת "מנחת שלמה" ח"א תשי"ג).

◀ מי שהיה בכותל המערבי ושכח לקרוע, אף שיש מקום לומר דחיוב קריעה הוא בכל אותו היום, המנהג הוא שרק בעת שעומדים ליד מקום המקדש קורעים.

◀ את הבגד הקרוע צריך ללבוש כל זמן שהייתו במקום החורבן, ודלא כיש נוהגין להחליף את הבגד הקרוע בבגד אחר, מיד אחרי הקריעה, (מכיון שהשו"ע סי' תקס"א מדמה זאת לקריעה על אביו ואמו שיעשה בצד שמאל, א"כ אם מחליף בגד צריך לקרוע את הבגד השני), ויש אומרים דיכול להוריד את הבגד מיד ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' קמ"ח, והגר"ח קניבסקי שליט"א).

◀ בן גדול הסמוך על שולחן אביו, אף שבגדיו שייכים לאביו חייב קריעה.

◀ במג"א משמע דקטנים אף שהגיעו לחינוך פטורים מקריעה, דשאני הכא שאין שייך בזה חינוך, כי מצפים אנו שעד שיגדל יבנה המקדש, ולא יהיה חיוב קריעה עוד. (וכ"כ בספר "ארחות רבינו" ח"ב עמ' קנ"ד).

◀ יש כתבו שגם אלו שגרים בירושלים צריכים לקרוע כשרואים מקום המקדש אם לא ראו אותו שלושים יום (שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תרמ"ו). ויש שכתבו שאין המנהג כן, אלא המנהג שהדריים בירושלים אינם צריכים לקרוע ("ברכי יוסף" סי' תקס"א ס"ק ב', ספר "ארץ ישראל" להגר"מ טיקווינסקי פרק כ"ב סעיף ט').

◀ בגד שהשתמש פעם אחד לקריעה בכותל, א"צ להוסיף טפח אלא מספיק להוסיף משהו (כמבואר בהל' אבילות), אבל קרעו בו פעם הקודמת על מות, אינו יכול להוסיף משהו כשבא לקרוע על ירושלים כיון שהם ב' סוגי קריעות (הגר"ש אלישיב זצ"ל, להגר"ח קניבסקי שליט"א).

הלכות כניסה להר הבית/למקום המקדש

◀ הנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים, וקדושה ראשונה קדושה לשעתה, וקדושה לעתיד לבוא (משנ"ב סי' תקס"א ס"ק ה', ועיי' שו"ת "מנחת יצחק" ח"א סי' י"א שמבאר בארבות).

◀ גם לעבור במטוס אסור מעל מקום הר הבית (שו"ת "אור לציון" ח"ג פרק ל' הערה ד').

◀ קרקע הר הבית לא נתקדשה עד התהום, ודוקא במחילות שאינן נמשכות גם מתחת לעזרה, אבל המחילות שנמשכות מתחת לעזרה, יש חשש שמא היו פתוחות לעזרה שדינם כעזרה, שאסור לטמאים להיכנס בהן, ולכן יש להיזהר מלהיכנס באלה המחילות הנמצאות כיום מתחת הר הבית, מחשש שמא הן מהמחילות שהיו פתוחות לעזרה ("הר הקודש" עמ' שכ"ט).